

tieve kennis, die een doorslaggevende rol speelt, door Hutter wordt gerangschikt onder de inhoudelijke kenmerken van het toepassingsgericht onderzoek. Het werk van de technicus Bol, dat uitgebreid aan de orde komt, laat juist zien dat constructieve kennis bij uitstek het domein van technici en niet van wetenschappers is.

Hutter gebruikt bij de beschrijving van de verschillende typen lampen een analysekader, dat uitgaat van de direct betrokkenen of belanghebbenden. Deze groepen of personen beoordelen het produkt in kwestie en formuleren, afhankelijk van hun beoordeling, bepaalde wensen of eisen. Deze kunnen technisch, economisch, esthetisch of sociaal van aard zijn. De spanning tussen de wensen en de mogelijkheden ten aanzien van bepaalde criteria bepaalt in belangrijke mate de dynamiek van de technische ontwikkeling. De belangrijkste conclusie, die Hutter overigens niet expliciet trekt, luidt nu dat een voorwaarde voor het succes van het toepassingsgericht onderzoek is dat deze criteria op de een of andere manier moeten kunnen worden vertaald in problemen, die in het laboratorium wetenschappelijk kunnen worden onderzocht.

Op deze wijze wordt duidelijk hoe bijvoorbeeld economische criteria van invloed zijn op het uitgevoerde onderzoek of—algemener gesteld—hoe de industriële context het natuurwetenschappelijk onderzoek mede vorm geeft. Door de nadruk op de kennis-inhoudelijke aspecten van het onderzoek komt echter de ontwikkeling van deze context niet geheel uit de verf. De structuur en de organisatie van het Natlab en de positie van het laboratorium binnen Philips komen niet voldoende aan de orde, waardoor de verhouding tussen wetenschappers en technici in het lab niet in een algemener kader kan worden geplaatst. Dat deze verhouding een rol heeft gespeeld blijkt bijvoorbeeld uit de ruzie tussen Bol en Elenbaas over de prioriteit van een uitvinding. In hoeverre het hierbij om algemenere processen gaat, zou duidelijk kunnen worden door de situatie op het gebied van de gasontladingsfysica in het Natlab te vergelijken met andere groepen.

Een poging om het onderzoek te vergelijken met gasontladingsonderzoek in andere laboratoria in Nederland mist de diepgang van het Philipsonderzoek en resulteert slechts in een (te) lange inleiding op de belangrijkste kernhoofdstukken. Dit is de auteur echter nauwelijks te verwijten; de vraagstelling en de diepgang van het onderzoek hebben een dergelijk comparatief onderzoek in dit stadium gewoonweg onmogelijk gemaakt. In feite is met het onderzoek van Hutter een heel nieuw onderzoeksterrein aangeboord.

G. P. J. Verbong

R. Johansson, *Small State in Boundary Conflict. Belgium and the Belgian-German Border 1914-1919* (Lund Studies in International History XXIV; Lund: University Press, 1988, 240 blz., SEK275,-, ISBN 9 86238 174 6).

On ne peut pas gagner une guerre sans en profiter pour agrandir son territoire: telle fut la règle pendant des millénaires. Sous l'ancien régime, les aristocrates agrariens l'appliquèrent, à la façon du fermier qui convoite le champ du voisin, par des mariages, des échanges ou, simplement, la force des armes. Cette pratique se compliqua de nationalisme, avec la Révolution française de Napoléon. Puis, Hitler en fit une doctrine, avec sa théorie de l'espace vital, du 'Lebensraum'. D'une manière imprévue, l'après-1945 lui infligea un premier démenti. Il se trouve que les deux grandes Puissances les plus réduites et les plus ravagées (l'Allemagne et le Japon) retrouvèrent assez vite leur prépondérance et leur prospérité. L'Humanité, semble-t-il, avait fait longtemps erreur.

On n'en était pas encore là en 1914, lorsque la Grande Guerre apporta un autre enseignement. La complexité des alliances et des intérêts avait été telle que le mécanisme des engrenages aboutit en 1919 à une situation où personne, dans la pratique, ne retrouva ni les alliés, ni les ennemis, ni même les neutres que leurs coeurs eussent librement choisis. En particulier la Belgique, neutre et libre-échangiste, n'avait aucune revendication territoriale à faire valoir du côté de l'Allemagne. Elle en avait au contraire de bien plus larges et ambitieuses quant au tracé de ses frontières établies en 1839, à l'époque où l'Allemagne existait à peine. On reparla de la 'Belgique du Congrès', telle qu'elle avait existé en 1830-1839. Le gouvernement revendiqua un rapprochement avec le Grand-Duché de Luxembourg, le Limbourg oriental et un meilleur statut pour le Bas-Escaut. Le malheur, c'est que les Pays-Bas n'avaient pas fait aux Belges l'amabilité de prendre le parti du Reich, et qu'au contraire, ils s'étaient montrés des voisins charitables et bienveillants. Ils pouvaient compter en outre sur la sympathie de la Grande-Bretagne, laquelle était satisfaite d'une neutralité hollandaise qui avait empêché les Allemands d'utiliser contre eux le port d'Anvers, ce 'pistolet braqué sur le coeur de l'Angleterre'. Par ailleurs, en ce qui concerne le Luxembourg, la France s'opposait aux revendications belges, heureuse d'en profiter pour arracher au gouvernement de Bruxelles le maximum possible de concessions dans tous les domaines commerciaux, économiques et militaires. La Belgique se défendit âprement et concéda en fin de compte la conclusion d'un accord présenté par le maréchal Foch, en échange du minimum possible: l'union économique belgo-luxembourgeoise.

Restait la frontière orientale. Il fallait bien laisser aux Belges quelque chose, et 'punir l'Allemagne', mais jusqu'où, et avec quels arguments? Malmédy et Moresnet-neutre pouvaient se défendre pour des raisons ethniques, mais au-delà? On hésita entre un 'tracé vert', c'est-à-dire forestier, et un 'tracé noir' (la Roer, l'Urft et la Kyll, pour des raisons 'historiques' (bien faibles) et militaires (à peine plus valables). La Belgique n'ayant obtenu ni le Limbourg ni le Luxembourg, le 'tracé noir' n'avait plus de raison d'être, et c'est la solution minimale qui fut adoptée.

Quant au rapprochement avec le Grand-Duché, il ne put se réaliser qu'à la conclusion de l'Union économique belgo-luxembourgeoise en 1921. La revendication belge sur le Limbourg hollandais, justifiée sous l'angle militaire, n'avait pas été abandonnée sans un dernier combat. La solution eût été de dédommager les Pays-Bas en leur offrant des accroissements de territoires au détriment du Reich. Poussée jusqu'à la caricature, l'idée pourrait peut-être avoir germé dans le crâne de l'industriel belge Barbanson, qui dès mars 1917 avait écrit au ministre Broqueville pour lui faire cette étonnante suggestion: la Belgique victorieuse eût exigé la cession par l'Allemagne d'une étroite bande de territoire longeant la frontière orientale des Pays-Bas ... jusqu'à la mer du Nord. Une fois la chose acquise, 'nous établirions de bonnes petites taxes prohibitives sur les marchandises de et vers la Hollande ... Quant au Rhin, nous ne laisserions passer que ce que nous jugerions bon' ¹.

M. Johansson (Rune) vient de consacrer à ce sujet un petit livre qui va beaucoup plus loin que son titre: *Small State in Boundary Conflict. Belgium and the Belgian-German Border 1914-1919*. En effet, il était difficile de dissocier ce problème étroit de l'ensemble des revendications belges pendant et après la Grande Guerre. L'auteur a accompli sa tâche avec une perfection qui égale et dépasse même les études publiées par les historiens belges, tout en gardant, vis-à-vis de son sujet, la neutralité que l'on pouvait attendre d'un Suédois. C'est un livre précieux.

1 J. Willequet, 'Gaston Barbanson, promoteur d'une 'Grande Belgique' en 1914-1918', *Revue belge de philologie et d'histoire*, XLVIII (1970) ii en iv, 1179-1180.

H. A. Poeze, ed., *Politiek-politioneele overzichten van Nederlandsch-Indië*, I, 1927-1928 (Bronnenpublikatie Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde; Den Haag: Martinus Nijhoff, 1982, cxxv + 573 blz., f60,-, ISBN 90 247 6187 5); II, 1929-1930. *Bronnenpublikatie* (Dordrecht: Foris Publications Holland, lxxii + 544 blz., f50,-, ISBN 90 6765 053 6); III, 1931-1934 (Dordrecht: Foris Publications, 1988, xcv + 467 blz., f50,-, ISBN 90 6765 447 7); J. Th. P. Blumberger, *De nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië*, H. A. Poeze, ed. (Indonesische herdrukken van het KITLV; Dordrecht: Foris Publications, 1987, xxvii + 466 blz., ISBN 90 6765 226 1).

De aanvankelijke aanleiding tot het doen samenstellen van de politiek-politionele overzichten was een zeer prozaïsche: de Indische bestuurders dienden inzicht te hebben in het doen en laten van die personen en organisaties, die potentieel subversief geacht konden worden, of dat in hun ogen al hoog en breed waren. De PPO's, vervaardigd door de algemene rechedienst, ressorterende onder het parket van de procureur-generaal, verschaften deze informatie en gaven tevens inzicht in het effect van de restrictieve maatregelen, waarmee de koloniale overheid vooral vanaf 1933 niet karig was.

Deze overzichten verschenen vanaf 1927 met ijzeren regelmaat, steeds één of enkele maanden beschrijvend en ingedeeld volgens een vast patroon. Daarbij werd stevast eerst de schijnwerper gericht op de 'extremisten' (een rijk gevarieerde rubriek, waaronder zowel zelfbenoemde dorpsmessiassen als doorgewinterde stalinisten gerekend werden), waarna vervolgens de nationalistische, mohammedaanse en Chinese bewegingen aan bod kwamen. Aan het slot van ieder rapport werden steeds die organisaties en bewegingen in het buitenland besproken, die geacht konden worden invloed uit te oefenen op de gang van zaken in de kolonie. De aandacht was hier vooral gericht op de Komintern, de CPH en de ontwikkelingen in China en in de Arabische wereld.

Deze PPO's, met al hun politionele eigenaardigheden een ware goudmijn voor de politieke en sociale geschiedenis van het vooroorlogse Indonesië, zijn tot op heden nog maar mondjesmaat gebruikt voor het historisch onderzoek. Ze zitten verspreid geborgen in het koloniaal archief en zijn, door hun massaliteit alleen al, moeilijk te verteren brokken voor de onderzoeker, die zo nu en dan eens enkele weken uit kan trekken voor archiefonderzoek. Het is daarom een toe te juichen onderneming van H. A. Poeze — en met hem van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde — om deze rapporten in druk te doen verschijnen. Tot op heden hebben drie forse delen het licht gezien, die het verhaal brengen tot eind 1934. Een vierde deel is ons toegezegd. Of het lukken zal, de resterende jaren tot aan de tweede wereldoorlog in een enkel deel te vatten, moet nog afgewacht worden. Mocht het er eentje meer worden, dan zal in ieder geval de gebruiker dat niet behoeven te betreuren. Doordat deze rapporten nu in handzame bundels bijeen zijn gebracht en zijn ontsloten door uitgebreide personen- en zakenregisters krijgt de wetenschapsbeoefenaar, die als erfopvolger van de politieke recherche de belangstelling voor deze subversieve organisaties heeft overgenomen, de gelegenheid tot een veel gedetailleerder onderzoek en een snellere analyse, dan voordien mogelijk was. Daarbij wordt zijn leven nog veraangenaamd door de uitvoerige historische inleidingen en bibliografische overzichten, waarvan deze delen zijn voorzien. Werkelijk, er is reden, om Poeze dankbaar te zijn.

Dezelfde Poeze heeft, in de serie Indonesische herdrukken van het KITLV, een fotomechanische heruitgave verzorgd van het in 1931 verschenen werk van J. Th. Petrus Blumberger over